

УДК 330.322.54

Р. В. Коробка,
к. е. н., докторант,

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-8878-0153>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.13.81

ГЛОБАЛЬНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДРОКОРИСТУВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

R. Korobka,

PhD in Economics, Doctoral candidate, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

GLOBAL AND NATIONAL DIMENSIONS OF INVESTMENT SUPPORT FOR SUBSOIL USE IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES

Обґрунтовано, що глобальні технологічні, енергетичні та інформаційно-цифрові тренди останніх десятиліть детермінували розвиток нових секторів сфери надрокористування, а це зумовило необхідність нарощення інвестиційних вливань у видобуток корисних копалин, а також в інфраструктуру утилізації відходів гірничо-видобувної промисловості. Встановлено, що зміцнення позицій високотехнологічних секторів у світовій економіці збільшило потребу у рідкоземельних металах та інших цінних видах мінеральної сировини. Виявлено, що у 2024 році порівняно з 2013 роком світовий обсяг капітальних інвестицій у розбудову інфраструктури видобутку рідкоземельних корисних копалин збільшився у 4,7 рази. Дослідження показали, що глобальні економічні актори вже тривалий період ведуть боротьбу за найбільш ліквідні корисні копалини, в першу чергу у країнах третього світу, що значною мірою і впливає на спрямованість інвестиційних потоків у сферу господарського освоєння мінерально-сировинного потенціалу. Виявлено, що у багатьох регіонах України за прогностичними оцінками є значні запаси корисних копалин, зокрема рідкісноземельних елементів, що є вагомим потенційним чинником прискорення темпів соціально-економічного піднесення у післявоєнний період, а це вимагає суттєвого нарощення інвестиційних вливань у сферу надрокористування. Обґрунтовано, що підвищений інтерес глобальних акторів до українських надр, особливо рідкісноземельних елементів, у зв'язку з новими технологічними трендами повинен супроводжуватися створенням сучасного інституційного підґрунтя для диверсифікації джерел інвестиційного забезпечення видобутку корисних копалин та утилізації гірничих відходів. Визначено, що програмування інвестиційного забезпечення сфери надрокористування України у воєнний та післявоєнний період має передбачати використання передового іноземного досвіду реалізації угод публічно-приватного партнерства, що дозволить поєднати бюджетні можливості держави з приватними вітчизняними та іноземними інвестиціями. Обґрунтовано, що бюджетні можливості держави мають, в першу чергу, використовуватися на інвестиційні потреби геологічного вивчення надр, дорозвідку перспективних родовищ корисних копалин, зокрема рідкісноземельних елементів, за міжнародною методологією, що усуне численні інституційні пастки та інституційні розриви, котрі існують між вітчизняною сферою надрокористування та передовими іноземними лекалами господарського освоєння корисних копалин.

It has been substantiated that global technological, energy and information and digital trends in recent decades have determined the development of new sectors in the field of subsoil use, which has necessitated increased investment in mineral extraction and in the infrastructure for waste disposal in the mining industry. It has been established that the strengthening of high-tech sectors in the global economy has increased the demand for rare earth metals and other valuable types of mineral raw materials. It has been found that in 2024, compared to 2013, global capital investment in the

development of infrastructure for the extraction of rare earth minerals increased by 4.7 times. Research has shown that global economic actors have been fighting for the most liquid minerals for a long time, primarily in third world countries, which significantly influences the direction of investment flows into the economic development of mineral resources. It has been found that, according to forecasts, many regions of Ukraine have significant reserves of mineral resources, including rare earth elements, which is a significant potential factor in accelerating the pace of socio-economic recovery in the post-war period, and this requires a substantial increase in investment in the subsoil use sector. It has been substantiated that the increased interest of global actors in Ukrainian subsoil, especially rare earth elements, in connection with new technological trends should be accompanied by the creation of a modern institutional framework for diversifying sources of investment for mineral extraction and mining waste disposal. It has been determined that the programming of investment in Ukraine's subsoil use sector during the war and post-war period should provide for the use of advanced foreign experience in the implementation of public-private partnership agreements, which will allow combining the state's budgetary capabilities with private domestic and foreign investments. It is argued that the state's budgetary resources should be used primarily for investment in geological exploration and further exploration of promising mineral deposits, in particular rare earth elements, in accordance with international methodology, which will eliminate numerous institutional pitfalls and gaps that exist between the domestic subsoil use sector and advanced foreign models of economic development of mineral resources.

Ключові слова: інвестиційне забезпечення, капітальні інвестиції, диверсифікація, надрокористування, корисні копалини, гірничо-видобувна промисловість, рідкісноземельні елементи.

Key words: investment support, capital investments, diversification, subsoil use, mineral resources, mining industry, rare earth elements.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Переформатування глобального економічного ландшафту детермінувало зміну підходів наднаціональних утворень та урядів країн щодо розвитку сфери надрокористування, оскільки зміцнення позицій високотехнологічних секторів збільшило потребу у рідкоземельних металах та інших цінних видах мінеральної сировини. Незважаючи на прискорений розвиток технологій, які передбачають використання нетрадиційних видів енергії, потреба у вуглеводневій сировині залишається високою і ціна на її основні види значною мірою визначає рівень господарської самодостатності країн-основних експортерів вуглеводнів. У сфері надрокористування в останні десятиліття спостерігається тренд поглинання основними глобальними акторами, в першу чергу Китаєм, найбільш перспективних родовищ корисних копалин як у країнах третього світу (країни Африки), так і у високорозвинених країнах (Австралія). Означені тренди розвитку сфери надрокористування зумовили необхідність нарощення інвестиційних вливань у видобуток корисних копалин, а також в інфраструктуру ути-

лізації відходів гірничо-видобувної промисловості. Нарощення інвестицій у сферу користування надрами відбувається як за рахунок збільшення внутрішньо-корпоративного інвестування геологічного вивчення перспективних родовищ корисних копалин та модернізації виробничо-технічної бази видобутку мінеральної сировини, так і за рахунок урізноманітнення угод публічно-приватного партнерства, що дозволяє поєднати бюджетні можливості окремих країн та інвестиції приватних підприємницьких структур. В Україні нарощення обсягів інвестування проєктів господарського освоєння мінерально-сировинного потенціалу в умовах воєнного часу та у післявоєнний період виступає ключовим детермінантом створення нових полюсів високотехнологічного розвитку основних структуроутворюючих ланок національного господарства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Нові фази розвитку світової цивілізації з нових позицій активували інтерес до господарського освоєння корисних копалин. Водночас для сфери надрокористування, як правило, є притаманною висока капіталомісткість реалізації проєктів геологічного вивчення, розвідки

та видобутку корисних копалин, що потребує значних обсягів інвестиційних вливань у модернізацію та реконструкцію інфраструктури добувної промисловості. В. Іванченко констатує, що в умовах вторгнення на територію України російських окупантів та загострення глобальної конкуренції за право освоєння та використання корисних копалин необхідним є уточнення сутнісно-змістовних та інституційних характеристик інвестиційного забезпечення національного господарства в цілому та добувної промисловості зокрема. В умовах воєнного часу формування сприятливого інвестиційного клімату має бути активованим максимальною мірою, щоб звуження внутрішніх можливостей інвестування компенсувати за рахунок припливу іноземних інвестицій. Це особливо важливо для галузей, де оновлення та модернізація основного капіталу потребують значних обсягів інвестиційних вливань [2, с. 111]. У багатьох регіонах України за прогнозними оцінками є значні запаси корисних копалин, зокрема рідкісноземельних елементів, що є вагомим потенційним чинником прискорення темпів соціально-економічного піднесення. Водночас першочергового значення набуває розбудова сучасної інфраструктури видобутку корисних копалин, що у свою чергу вимагає суттєвого нарощення інвестиційних вливань у сферу надрокористування. Нарощення бюджетних джерел інвестиційного забезпечення індустрії користування надрами стане можливим через акумуляцію частини мінерально-сировинної ренти у спеціальних фондах публічних бюджетів, що вимагає перегляду принципів горизонтального розподілу рентної плати за користування надрами для видобутку корисних копалин.

В контексті підвищення інтересу до освоєння запасів корисних копалин, які мають ключове значення для розвитку сектору високотехнологічних виробництв, а також інформаційно-цифрових технологій, активізувалися дослідження, які стосуються інституціоналізації сучасних форм та методів інвестиційного забезпечення надрокористування. Глобальні економічні актори вже тривалий період ведуть боротьбу за найбільш ліквідні корисні копалини, в першу чергу у країнах третього світу, що значною мірою і впливає на спрямованість інвестиційних потоків у сферу господарського освоєння мінерально-сировинного потенціалу. Відповідно інтернаціоналізація відносин у надрокористуванні вимагає формування належного інституційного підґрунтя для диверсифікації інвестиційних вливань у різноманітні сектори добувної промисловості.

Заслуговує на увагу авторське бачення М. Хвесика та І. Бистрякова стосовно формування необхідних інституційних передумов для урізноманітнення інструментів інвестиційного забезпечення господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу. Згідно їх підходу такими інституційними передумовами виступають: чітка специфікація прав власності та створення обмежень і захисних механізмів, включаючи ті, що потрібні для запобігання переходу всіх прав власності на стратегічно важливі активи у власність нерезидентів, у т. ч. транснаціональних компаній; виокремлення права тривалого користування, права розпорядження з обумовленими обмеженнями (використання активів та можливості їх відчуження на користь іноземних осіб) або можливістю запроваджувати такі обмеження; модернізація законодавства у сфері застави, сек'юритизації, включаючи капіталізацію активів шляхом перетворення активу на біржовий товар, а також випуск забезпечених цінних паперів [7, с. 35]. В умовах інтернаціоналізації та транснаціоналізації відносин у сфері надрокористування саме інституціоналізація обмежень та захисних механізмів упередить процеси поглинання національних природних багатств і водночас забезпечить доповнення вітчизняних інвестицій іноземними. Виокремлення прав тривалого користування необхідне для того, щоб повною мірою використати потенціал таких форм публічно-приватного партнерства як концесії та угоди про розподіл продукції. Вказані інституційні передумови є особливо актуальними для України на даному етапі розвитку з огляду на необхідність реалізації Угоди між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про створення Американсько-Українського інвестиційного фонду відбудови, ключовою складовою котрої виступає видобуток корисних копалин [5].

Формування сучасної моделі інвестиційного забезпечення надрокористування, виходячи з авторського трактування В. Хаустова, є надзвичайно актуальним для України з огляду на те, що наша країна має значний потенціал для розвитку видобутку і подальшої переробки своєї мінеральної сировини, володіє запасами критичної сировини, такої як рідкісноземельні елементи, уран, титан, графіт, каолін, цирконій, базальт, має вигідне розташування, розвинену інфраструктуру. Визнання світом можливостей і перспектив освоєння надр України, бажання іноземного капіталу використовувати надра показують, що наші надпотужні мінерально-сировинні ресурси є найкращим шляхом для

повоєнного відновлення країни. Вони також допоможуть зайняти помітні позиції в Європі, здійснити перехід від країни — сировинного придатка до країни з потужною переробною промисловістю [6]. Підвищений інтерес до українських надр, особливо рідкісноземельних елементів, у зв'язку з новими технологічними трендами повинен супроводжуватися створенням сучасного інституційного підґрунтя для диверсифікації джерел інвестиційного забезпечення видобутку корисних копалин та утилізації гірничих відходів. Така диверсифікація має відбуватися як на основі партнерських відносин між Україною та підприємницькими структурами-нерезидентами шляхом реалізації угод публічно-приватного партнерства, так і на основі залучення інвестицій міжнародних фінансово-кредитних організацій та урядів зарубіжних країн. Внутрішньо-корпоративне інвестування вітчизняних видобувних компаній активізується за умови застосування державою комплексу податкових, митних та кредитних преференцій.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою статті виступає аналіз глобальних та національних вимірів інвестиційного забезпечення сфери надрокористування з урахуванням сучасних технологічних, енергетичних та інформаційно-цифрових викликів та наслідків переформатування планетарного ландшафту користування надрами.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У глобальному масштабі сфера надрокористування в останні десятиліття зазнала значних трансформацій, які зумовлені структурними зрушеннями у світовій економіці. Прискорений розвиток сектору високотехнологічних виробництв (електромобілебудування, електроніка), розповсюдження "зелених" технологій, зростання масштабів використання відновних джерел енергії змінили пріоритети у видобутку корисних копалин. Така ситуація певною мірою детермінує розбудову нової архітекτονіки інвестиційного забезпечення надрокористування як в секторі транснаціональних компаній, так і в публічному секторі користування надрами в окремих країнах. Транснаціональні корпорації (ТНК) відіграють визначальну роль у глобальному видобутку золота, урану та рідкоземельних металів, формуючи складну геополітичну та економічну динаміку світового ринку корисних копалин. Ключовою особливістю сучасної політики ТНК є трансформація від простого

видобутку до створення повних технологічних ланцюгів з переробки та реалізації корисних копалин.

Політика ТНК у глобальному видобутку золота, урану та рідкоземельних копалин відображає суперечливий симбіоз економічної ефективності, технологічного прогресу та соціальної відповідальності. З одного боку, ТНК, володіючи фінансовими ресурсами і інноваціями, забезпечують інтенсифікацію видобутку, знижують собівартість і задовольняють зростаючий попит на критичні ресурси. Водночас їх діяльність часто супроводжується експлуатацією регіонів із недосконалим регулюванням, де порушення екологічних стандартів, зневага правами місцевих громад і непрозорі угоди з авторитарними режимами стають нормою. Наприклад, видобуток золота в країнах Африки або рідкоземельних елементів у Китаї не раз викликав критику через соціальні конфлікти та забруднення навколишнього середовища [14]. Відсутність жорстких екологічних стандартів та регламентів освоєння мінерально-сировинного потенціалу у країнах третього світу дуже часто стає вагомим чинником підвищення інвестиційної привабливості індустрії видобутку корисних копалин в названій групі країн. Глобальні енергетичні актори вже тривалий час активно освоюють мінерально-сировинний потенціал країн, що розвиваються, отримуючи високий рівень гірничої ренти.

Геополітична вага ТНК проявляється в їхній здатності формувати ланцюги постачання, впливати на міжнародні ринки та лобіювати інтереси держав. Однак зростання громадського тиску, вимоги сталого розвитку і посилення регуляторних механізмів (на кшталт ESG-критеріїв) поступово змушують корпорації переглядати підходи: інвестувати в "зелені" технології, забезпечувати діалог із місцевими спільнотами та прозорість трансакцій з корисними копалинами. У сфері урану, де ризики пов'язані з ядерною безпекою, ТНК все частіше стикаються з необхідністю балансувати між комерційними цілями і глобальною відповідальністю. Родовища урану вже тривалий період є об'єктом уваги та конкурентної боротьби з огляду на його важливість для розвитку енергетики та інших структуроутворюючих ланок національних господарств.

Ключове значення для розвитку сфери надрокористування у глобальному масштабі має факт того, що світовий видобуток золота, урану та рідкоземельних копалин є основою сучасних технологій, енергетики та інших структуроутворюючих секторів економіки. Також ви-

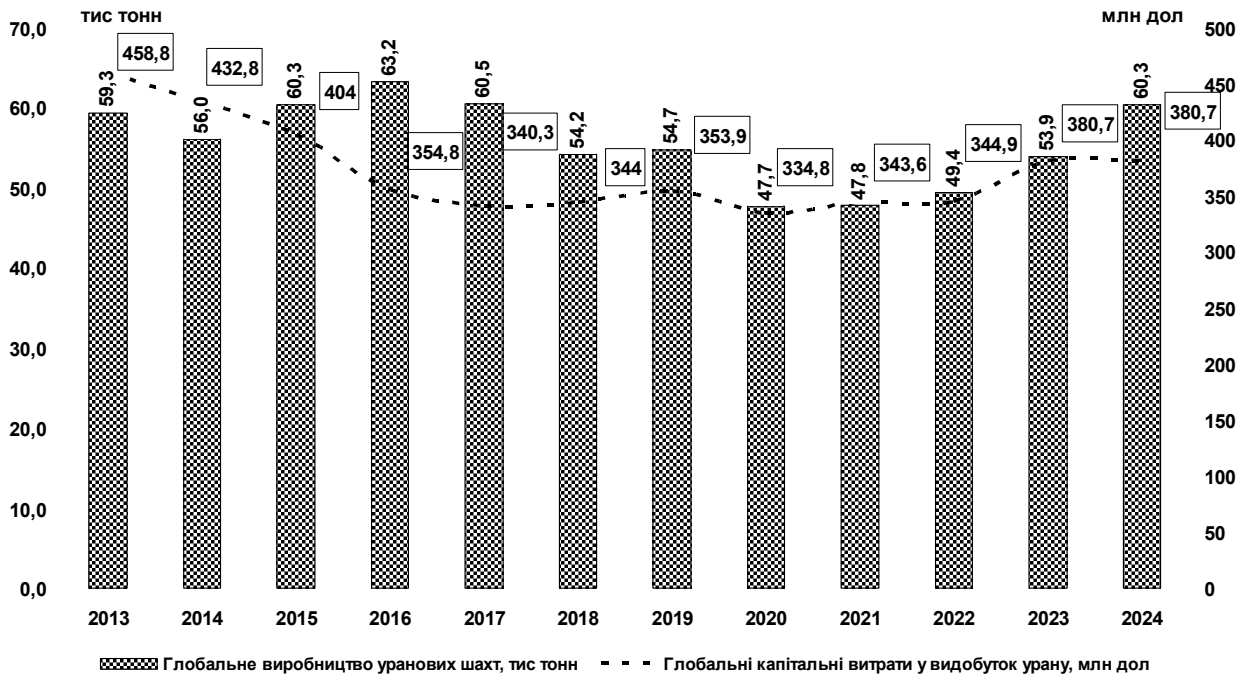

Рис. 1. Глобальне виробництво уранових шахт та глобальні капітальні витрати у видобуток урану у 2013—2024 роках

Джерело: <https://www.statista.com/>

добуток вказаних корисних копалин перебуває в епіцентрі геополітичних напружень і екологічних викликів, що фактично стало першопричиною переформатування глобального господарського ландшафту. Такі корисні копалини, кожна з яких відзначається унікальними властивостями та сферами застосування, формують ландшафт міжнародної торгівлі мінеральною сировиною та ресурсну базу розвитку промислового виробництва. Золото як символ багатства і стабільності у великих обсягах видобувається в Китаї та Австралії, підтримуючи стабільність функціонування фінансових ринків та виробництво електроніки. Уранові руди, які є критично важливими для ядерної енергетики та оборонних програм, зосереджені у Казахстані, Канаді та Намібії, де їх видобуток часто супроводжується суспільними дебатами щодо безпеки та екології. У 2013—2024 роках відносно стабільністю відзначаються обсяги виробництва уранових копалин та обсяги інвестування даного сектора сфери надрокористування (рис. 1).

Провідними ТНК в уранодобуванні є Kazatomprom (Казахстан), Cameco (Канада), Orano (Франція) та китайська CGN Mining. Їхні стратегічні підходи передбачають: концентрацію на країнах з "м'яким" екологічним регулюванням; створення складних міжнародних консорціумів; лобіювання інтересів через дипломатичні канали; інвестування в геологорозвідку

нових родовищ [15]. "М'яке" екологічне регулювання є притаманним країнам "третього світу", що фактично зробило їх одним з основних ареалів видобутку уранових руд. Створення міжнародних консорціумів дає можливість підвищити концентрацію інвестицій у розбудову інфраструктури видобутку урану.

Прикметною рисою зміни центрів тяжіння у глобальному надрокористуванні в останні десятиліття є те, що рідкоземельні елементи, необхідні для "зелених" технологій та цифрових пристроїв, стали сферою домінування Китаю, що породжує стратегічні ініціативи інших країн, які спрямовані на диверсифікацію поставальників. Проте інтенсифікація видобутку цих ресурсів супроводжується численними ризиками: деградацією екосистем, соціальними конфліктами та геоекономічними суперництвами. Умови сталого розвитку, технологічні інновації та міжнародна співпраця стають вирішальними факторами для балансу між прогресивним зростанням і збереженням планетарних ресурсів. Прискорений розвиток сектору високотехнологічних виробництв активував потребу у різноманітних видах мінеральної сировини, що стало поштовхом розширеного відтворення ресурсно-виробничого потенціалу сфери надрокористування. Доступність цінних видів корисних копалин є чи не основним детермінантом глобального протистояння, зокрема між передовим Заходом та східними деспотіями.

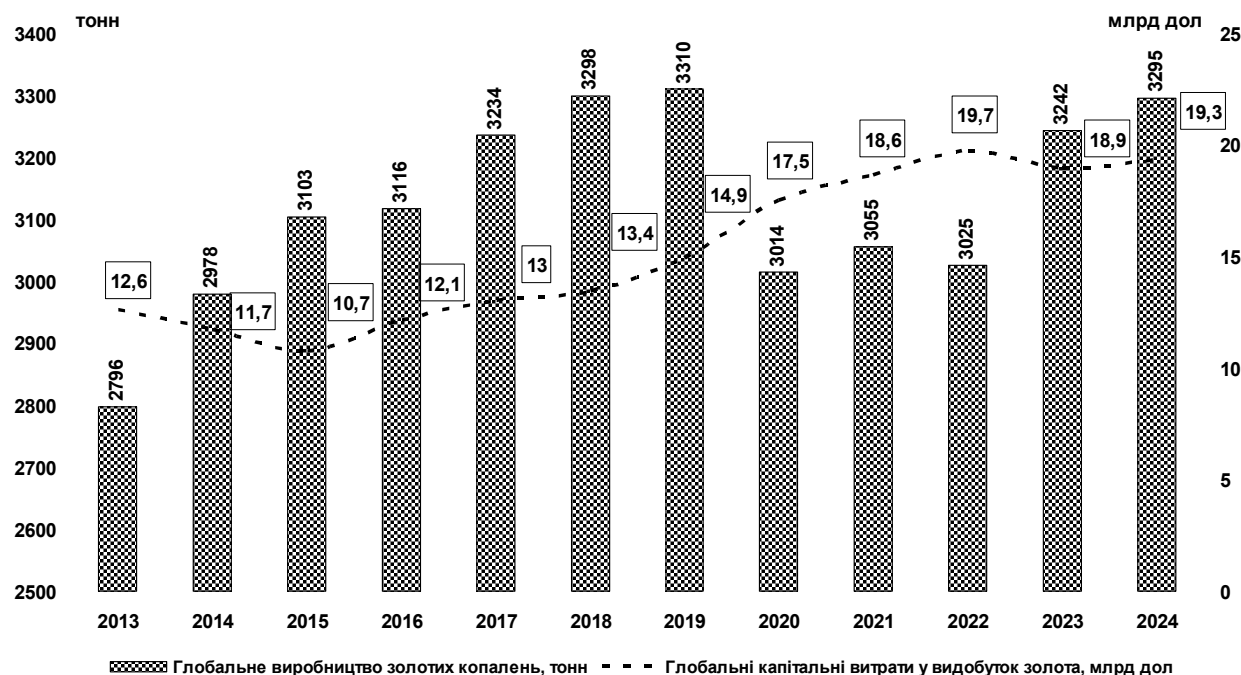

Рис. 2. Глобальне виробництво золотих копалин та глобальні капітальні витрати у видобуток золота у 2013—2024 роках

Джерело: <https://www.statista.com/>

В цілому у сучасному світі глобалізації економіки та технологічного прогресу видобуток стратегічних корисних копалин набуває дедалі більшого значення. Золото, уран та рідкоземельні метали становлять особливий інтерес для країн, оскільки відіграють критичну роль у різних галузях — від електроніки та високотехнологічного виробництва до енергетики та фінансової системи. Золото традиційно розглядається як валютний резерв та інвестиційний актив, маючи унікальну здатність зберігати вартість в умовах економічної нестабільності [10]. Прикметною рисою глобального видобутку золота є поступове зростання суми капітальних видатків у даний сектор надрокористування у 2013—2024 роках. Якщо у 2013 році обсяг капітальних видатків у видобуток золота у світовому масштабі становив 12,6 млрд дол., у 2020 році — 17,5 млрд дол., у 2022 році — 19,7 млрд дол., то у 2024 році — 19,3 млрд дол. (рис. 2).

У золотодобувній галузі домінують такі ТНК, як Barrick Gold (Канада), Newmont Corporation (США), AngloGold Ashanti (Південна Африка). Їхня стратегія охоплює: диверсифікацію видобувних активів через придбання родовищ у різних країнах світу; впровадження складних фінансових схем мінімізації податкового навантаження; укладання довгострокових контрактів з урядами країн, що розвиваються; використання сучасних технологій для зниження собівартості видобутку [11]. Дивер-

сифікація видобувних активів дає можливість мінімізувати ризики втрати доходів у зв'язку з вичерпанням запасів окремих родовищ. Впровадження складних фінансових схем з метою мінімізації податкового навантаження відбувається в окремих країнах, де фіскальній системі притаманні численні інституційні пастки та розриви. Водночас податкове регулювання діяльності золотодобувних компаній має відштовхуватися від оптимуму Лаффера [1], тобто розмір фіскальних вилучень не повинен звужувати базу внутрішньо-корпоративного інвестування.

Водночас у динаміці глобального виробництва золотих копалин у 2013—2024 роках чітко виражений висхідний тренд спостерігався у 2013—2019 роках, а у 2020—2022 роках відбулося зниження обсягів виробництва золотих копалин.

Рідкоземельні метали, незважаючи на відносно невеликі обсяги видобутку, мають надзвичайно важливе значення для сучасної високотехнологічної промисловості. Вони використовуються у виробництві смартфонів, електромобілів, вітрогенераторів та військової техніки. Китай домінує на цьому ринку, контролюючи понад 80% світового виробництва рідкоземельних металів [13]. Експансія Китаю в частині оволодіння родовищами рідкоземельних корисних копалин поширюється як на сектор високорозвинених країн, так і на сектор країн "третього світу". Видобуток рідкоземельних корисних ко-

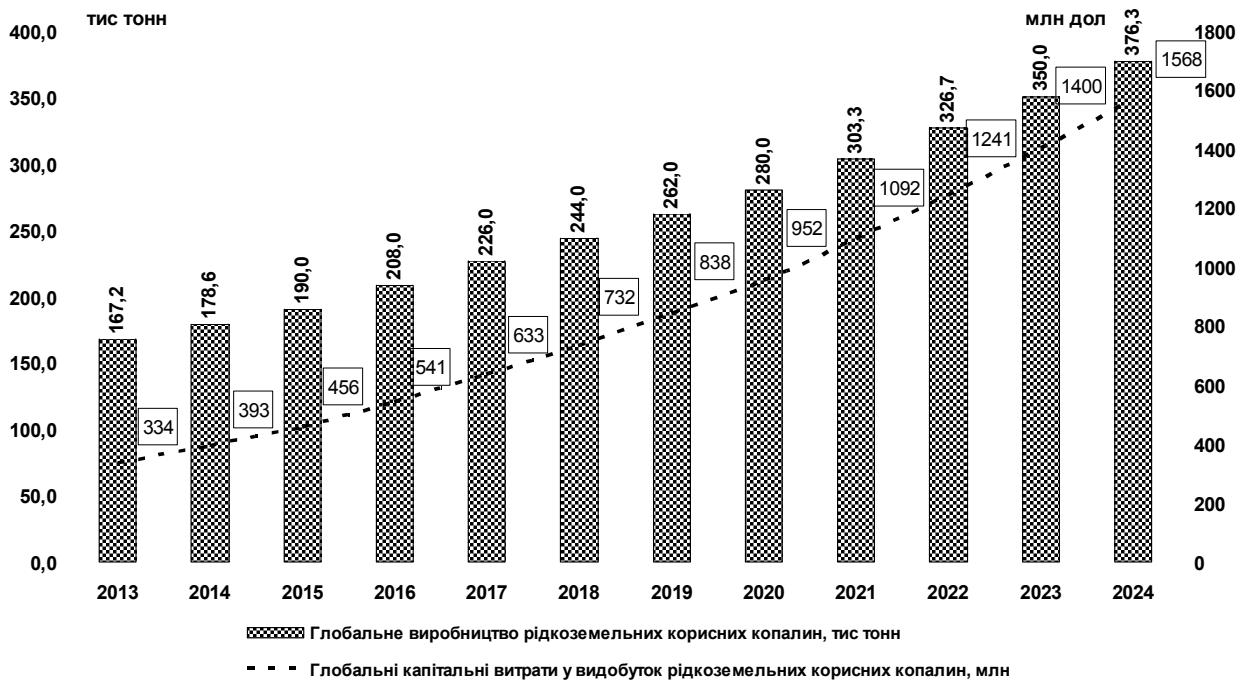

Рис. 3. Глобальне виробництво рідкоземельних корисних копалин та глобальні капітальні витрати у видобуток рідкоземельних корисних копалин у 2013—2024 роках

Джерело: <https://www.statista.com/>

палин є надмірно капіталомістким процесом, що вимагає високого рівня концентрації інвестиційного потенціалу, який спостерігається у секторі китайських корпорацій.

У 2013—2024 роках у глобальному масштабі спостерігається підвищений комерційний та інвестиційний інтерес до видобутку рідкоземельних корисних копалин з огляду на потребу сектору високотехнологічних виробництв. Спостерігається чітко виражений висхідний тренд у виробництві рідкоземельних корисних копалин. Зокрема, у 2013 році світовий обсяг виробництва рідкоземельних корисних копалин становив 167,2 тис. тонн, у 2016 році — 208,0 тис. тонн, у 2019 році — 262,0 тис. тонн, у 2020 році — 280,0 тис. тонн, у 2021 році — 303,3 тис. тонн, у 2022 році — 326,7 тис. тонн, у 2023 році — 350,09 тис. тонн, у 2024 році — 376,3 тис. тонн (рис. 3).

Тобто у 2024 році порівняно з 2013 роком світовий обсяг виробництва рідкоземельних корисних копалин збільшився у 2,3 рази. Фактично у глобальному масштабі сформувався новий сектор у сфері надрокористування, який відзначається підвищеною інвестиційною привабливістю та виступає об'єктом конкурентної боротьби між основними геополітичними та гео економічними акторами. Як і у динаміці світового виробництва рідкоземельних корисних копалин, так і в динаміці капітальних витрат у їх видобуток у 2013—2024 роках спостерігався висхідний тренд.

Якщо у 2013 році глобальні капітальні витрати у видобуток рідкоземельних корисних копалин склали 334,0 млн дол., у 2016 році — 541 млн дол., у 2019 році — 838 млн дол., у 2020 році — 952 млн дол., у 2021 році — 1092 млн дол., у 2022 році — 1241 млн дол., у 2023 році — 1400 млн дол., то у 2024 році — 1568 млн дол. Фактично у 2024 році порівняно з 2013 роком світовий обсяг капітальних інвестицій у розбудову інфраструктури видобутку рідкоземельних корисних копалин збільшився у 4,7 рази.

У цьому секторі видобутку рідкісноземельних металів абсолютно домінує китайська корпорація China Rare Earth Group, яка контролює понад 85% світового виробництва. Стратегія компанії включає: монополізацію галузі через агресивну експансивну політику; вертикальну інтеграцію виробничих ланцюгів; прямий контроль над повним циклом виробництва; обмеження експорту для підтримки внутрішньої економічної політики. Основні напрямки діяльності транснаціональних корпорацій у сфері видобутку рідкісноземельних металів включають: максимізацію прибутку через оптимізацію витрат; мінімізацію екологічних зобов'язань; активне лобювання власних інтересів; диверсифікацію ризиків через географічне розосередження активів.

Експансія Китаю у сфері глобального видобутку золота, урану та рідкоземельних металів являє собою послідовну гео економічну стратегію, спрямовану на забезпечення довгостроко-

вих національних інтересів країни. Китай фактично монополізував світовий ринок, контролюючи понад 80% глобального виробництва. Це дозволяє країні впливати на глобальні ланцюги високотехнологічного виробництва, створювати стратегічні переваги для власної індустріальної політики, здійснювати економічний тиск на інші держави через контроль критично важливих ресурсів [12]. Китайські корпорації активно скуповують золотодобувні активи в Австралії, Африці та Латинській Америці, перетворюючись на одного з провідних світових виробників золота [9]. Китай послідовно нарощує присутність у глобальному видобутку урану через стратегічні інвестиції в Казахстан, Намібію, Нігер та інші країни.

Більше того, експансія Китаю реалізується через механізми "Поясу і шляху", кредитні угоди з країнами, що розвиваються, і придбання прав на родовища. Така експансія часто супроводжується звинуваченнями у "борговій дипломатії" та порушенні екологічних стандартів. Наприклад, видобуток рідкоземельних копалин у провінції Цзянсі спричинив масштабне забруднення ґрунтів, а проекти в Африці не раз стикалися з протестами через зневагу правами місцевих громад.

Геополітично домінування Китаю створює залежність інших держав, особливо у контексті переходу до низьковуглецевої економіки, де рідкоземельні ресурси є критичними. Водночас високорозвинені країни теж реалізують проекти щодо обмеження експансії Китаю у сфері надрокористування у глобальному масштабі. США, ЄС та Японія інвестують у диверсифікацію ланцюгів постачання, розвивають власні родовища і штучні альтернативи рідкоземельним матеріалам.

Майбутнє китайської експансії залежатиме від здатності поєднувати ресурсний імперіалізм із соціально-екологічною відповідальністю. Зростання міжнародного тиску, внутрішні виклики (деградація довкілля, енергетична трансформація [8]) та конкуренція з боку інших гравців можуть обмежити монопольні амбіції Китаю. Однак його роль залишатиметься ключовою: як постачальник критичних ресурсів він одночасно стимулює глобальний прогрес і формує нові ризики системного характеру.

Підвищення глобального інтересу до видобутку рідкоземельних мінералів кумулятивним чином вплинуло на зростання інтересу провідних країн світу та ТНК до освоєння запасів рідкоземельних корисних копалин в Україні. За ресурсними передумовами територія України вважається однією із значних рідкісноземельних провінцій, що пов'язана з докембрійським

кристалічним щитом. Вона вивчається вже кілька десятиріч і налічує всього понад 100 відповідних мінерально-сировинних об'єктів, у тому числі детально розвіданих, що кваліфікуються як родовища. Показники внутрішніх потреб, звичайно, не можуть бути визначальним фактором при вирішенні питання про створення спроможної рідкіснометалевої промисловості [4, с. 122-124]. Якраз через прогнольні оцінки значних запасів рідкісноземельних елементів у післявоєнний період сфера надрокористування виступить однією з пріоритетних для відновлення України [6]. Першим кроком щодо створення інституційного підґрунтя для диверсифікації інвестиційних вливань у сферу надрокористування України стало підписання Угоди між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про створення Американсько-Українського інвестиційного фонду відбудови, де ключовим компонентом визначено видобуток корисних копалин [5]. Важливого значення набуває переформатування існуючого інструментарію фінансово-інвестиційного забезпечення відтворення мінерально-сировинної бази в Україні [3] через формування спеціальних фондів у структурі публічних бюджетів та інституціоналізацію угод публічно-приватного партнерства.

Програмування інвестиційного забезпечення сфери надрокористування України у воєнний та післявоєнний період має передбачати використання передового іноземного досвіду реалізації угод публічно-приватного партнерства, що дозволить поєднати бюджетні можливості держави з приватними вітчизняними та іноземними інвестиціями. Бюджетні можливості держави мають, в першу чергу, використовуватися на інвестиційні потреби геологічного вивчення надр, дорозвідку перспективних родовищ корисних копалин, зокрема рідкісноземельних елементів за міжнародною методологією, що усуне численні інституційні пастки та розриви, котрі існують між вітчизняною сферою надрокористування та передовими іноземними лекалами господарського освоєння корисних копалин.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розвиток сектору високотехнологічних виробництв та геополітичне переформатування призвели до трансформації та модернізації сфери надрокористування у глобальному масштабі. Прикметною рисою функціонування глобальної архітектури користування надрами виступає масштабна експансія Китаю у

різних частинах світу, що призвело до високого рівня концентрації у користуванні та розпоряджанні цієї країни критично важливих для розвитку світової економіки видів мінеральної сировини. У зв'язку з технологічними зрушеннями та інформаційно-цифровими трансформаціями в останнє десятиліття на порядки збільшився глобальний інтерес до освоєння родовищ рідкісноземельних корисних копалин, квінтесенцією чого виступає зростання виробництва даного виду мінерально-сировинних ресурсів та збільшення капітальних інвестицій в розбудову інфраструктури їх видобутку. Прогнозні оцінки щодо наявності значних запасів рідкісноземельних корисних копалин також підвищили інтерес глобальних акторів, в першу чергу США, до України, що вимагає перерформатування існуючого інструментарію фінансово-інвестиційного забезпечення вітчизняної сфери надрокористування. Для залучення іноземних інвестицій у мінерально-сировинний комплекс України доцільною є інституціоналізація угод публічно-приватного партнерства, що дозволить поєднати бюджетні можливості держави та капітальні інвестиції приватних підприємницьких структур в частині освоєння найбільш ліквідних видів корисних копалин.

Література:

1. Голян В., Марчук Ю., Погуляйко Ю., Матрунчик Д., Дзюбенко О. Формування сучасної моделі фіскального регулювання лісогосподарування як важлива передумова інноваційної трансформації лісового сектора України. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. № 3 (56). С. 139—155.
2. Іванченко В.А. Інвестиційні процеси у сфері видобутку корисних копалин в Україні: виклики воєнного часу та галузеві особливості. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 12. С. 110—114.
3. Калініченко Д.Ю., Бардась В.М. Фінансово-інвестиційне забезпечення відтворення мінерально-сировинної бази в Україні: інституційні розриви та перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 13. С. 114—119.
4. Міщенко В.С. Економічні пріоритети розвитку й освоєння мінерально-сировинної бази України. НАН України. Рада по вивченню продукт. сил України. К. Наукова думка, 2007. 359 с.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2025 р. № 416-р "Про підписання Угоди між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про створення Американсько-Українського інвестиційного фонду відбудови". [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-pidpysannia-uhody-mizh-uriadom-ukrainy-ta-uriadom-spoluchenykh-shtativ-ameryky-pro-t300425>.
6. Хаустов В. Від сировинного придатка до технологічного лідера. *Дзеркало тижня*. 10 березня 2025. [Електронний ресурс]. URL: <https://zn.ua/ukr/reforms/vid-sirovinnoho-pridatka-do-tekhnologichnoho-lidera.html>.
7. Хвесик М.А., Бистряков І.К. Фінансово-економічні важелі капіталізації природних ресурсів у контексті забезпечення прибуткового природокористування. *Фінанси України*. 2014. № 5. С. 29—47.
8. Angela Gildea. *Energy Institute 2024 Statistical Review of World Energy*. KPMG. 2024. [Електронний ресурс]. URL: <https://kpmg.com/us/en/articles/2024/statistical-review-world-energy-2024.html>.
9. Capital expenditure on nonferrous metal production by 25 major mining companies, 2011–2023. *The International Energy Agency*. 2024. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/capital-expenditure-on-nonferrous-metal-production-by-25-major-mining-companies-2011-2023>.
10. Dean Belder. Top 10 Gold-mining Companies (Updated 2024). *Nasdaq*. 2024. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.nasdaq.com/articles/top-10-gold-mining-companies-updated-2024>.
11. Global mine production. *World Gold Council*. 2024. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.gold.org/goldhub/data/gold-production-by-country>.
12. Kayla Zhu, Niccolo Conte, Sabrina Lam. Visualizing Global Rare Earth Metals Production (1995—2023). *Visual Capitalist*. 2024. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.visualcapitalist.com/visualizing-global-rare-earth-metals-production-1995-2023/>.
13. Melissa Pistilli. Top 11 Countries by Rare Earth Metal Production. *Investingnews*. 2024. [Електронний ресурс]. URL: <https://investingnews.com/daily/resource-investing/critical-metals-investing/rare-earth-investing/rare-earth-metal-production/>.
14. Uranium production. *International Atomic Energy Agency*. 2024. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.iaea.org/topics/uranium-production>.
15. World Uranium Mining Production. *World Nuclear Association*. 2024. [Електронний ресурс]. URL: <https://world-nuclear.org/information-library/nuclear-fuel-cycle/mining-of-uranium/world-uranium-mining-production>.

References:

1. Holian, V. Marchuk, Yu. Pohulijko, Yu. Matrunchyk, D. and Dziubenko O. (2024), "Formation of a modern model of fiscal regulation of forestry as an important prerequisite for innovative transformation of the forest sector of Ukraine", Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, vol. 3 (56), pp. 139—155.

2. Ivanchenko, V.A. (2024), "Investment processes in the field of mineral extraction in Ukraine: challenges of wartime and industry specifics", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 12, pp. 110—114.

3. Kalinichenko, D.Yu. and Bardas', V.M. (2024), "Financial and investment support for the restoration of the mineral and raw material base in Ukraine: institutional gaps and prospects", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 13, pp. 114—119.

4. Mischenko, V.S. (2007), Ekonomichni priorityty rozvytku j osvoiennia mineral'no-syrovynnoi bazy Ukrainy [Economic priorities for the development and development of the mineral and raw material base of Ukraine], NAN Ukrainy. Rada po vyvchenniu produkt. syl Ukrainy. Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2025), Resolution "On the signing of the Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the United States of America on the creation of the American-Ukrainian Investment Fund for Reconstruction", available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pidpysannia-uhody-mizh-uriadom-ukrainy-ta-uriadom-spoluchenykh-shtativ-ameryky-pro-t300425> (Accessed 25 June 2025).

6. Khaustov, V. (2025), "From a raw material appendage to a technological leader", available at: <https://zn.ua/ukr/reforms/vid-sirovinnoho-pridatka-do-tekhnologichnoho-lidera.html> (Accessed 25 June 2025).

7. Khvesyk, M.A. and Bystriakov I.K. (2014), "Financial and economic levers of capitalization of natural resources in the context of ensuring profitable nature use", Finansy Ukrainy, vol. 5, pp. 29—47.

8. Gildea, A. (2024), "Energy Institute 2024 Statistical Review of World Energy", KPMG, available at: <https://kpmg.com/us/en/articles/2024/statistical-review-world-energy-2024.html> (Accessed 25 June 2025).

9. The International Energy Agency (2024), "Capital expenditure on nonferrous metal production by 25 major mining companies, 2011—2023", available at: <https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/capital-expenditure-on->

[nonferrous-metal-production-by-25-major-mining-companies-2011-2023](https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/capital-expenditure-on-nonferrous-metal-production-by-25-major-mining-companies-2011-2023) (Accessed 25 June 2025).

10. Belder, D. (2024), "Top 10 Gold-mining Companies (Updated 2024)", Nasdaq, available at: (Accessed 25 June 2025) <https://www.nasdaq.com/articles/top-10-gold-mining-companies-updated-2024>.

11. World Gold Council (2024), "Global mine production", available at: <https://www.gold.org/goldhub/data/gold-production-by-country> (Accessed 25 June 2025).

12. Zhu, K. Conte, N. and Lam, S. (2024), "Visualizing Global Rare Earth Metals Production (1995—2023)", Visual Capitalist, available at: <https://www.visualcapitalist.com/visualizing-global-rare-earth-metals-production-1995-2023/> (Accessed 25 June 2025).

13. Pistilli, M. (2024), "Top 11 Countries by Rare Earth Metal Production. Investingnews", available at: <https://investingnews.com/daily/resource-investing/critical-metals-investing/rare-earth-investing/rare-earth-metal-production/> (Accessed 25 June 2025).

14. International Atomic Energy Agency (2024), "Uranium production", available at: <https://www.iaea.org/topics/uranium-production> (Accessed 25 June 2025).

15. World Nuclear Association (2024), "World Uranium Mining Production", available at: <https://world-nuclear.org/information-library/nuclear-fuel-cycle/mining-of-uranium/world-uranium-mining-production> (Accessed 25 June 2025).

Стаття надійшла до редакції 30.06.2025 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

**ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток**

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663